

ח' בתמוז תשע"א
10 יולי 2011
תיק מס' 71014

פסק דין

בעניין שבין	לבין
עמותת בית הכנסת פל'י	חברת ק' רהיטים,
באמצעות הגבאי	-
ירושלים	

א. העובדות המוסכמות

עמותת בית הכנסת הזמינה רהיטים לבית הכנסת מחברת רהיטים. הרהיטים היו אמורים להיות מדגם ח/120. ההזמנה נערכה ב-19/9/07. ההזמנה סופקה לבית הכנסת ב-14/1/08.

בהזמנה נכללו סוגים שונים של ספסלים ושולחנות באורכים שונים וביניהם בעלי 3 מקומות, 4 מקומות ו-5 מקומות.

בחודש ה-9/08 סופקו עוד מספר רהיטים ב-2 הזדמנויות שונות.

כמו כן צורפו קבלות על התשלומים שנתינו במהלך שנת 2008 לחברת רהיטים עבור הרהיטים.

הנתונים של השולחן והספסל של 5 מקומות, המוסכמים על כל הצדדים הם: אורך הספסל- 259 ס"מ (חיצוני) אורך השולחן – 244 ס"מ במדידה של הרגלים (חיצוני). ו-250 ס"מ אורך הפלטה שעל הרגלים.

בתכתובת שהוגשה לבית הדין - מכתב מה-21/10/10 בו פנייה מהגבאי מר ח' לנתבעת ובו תלונה על הבעיה של חוסר הנוחות.

ב. טענות נציגי התובעת – גבאי בית הכנסת

נציגי התובעת קובלים על כך שהשולחן אינו נוח מכיוון שהמרחק בין הרגלים קצר מספסל הישיבה, עליו יש חמישה כסאות וגורם לאנשים לשבת עם רגל מחוץ לשולחן. בהתחלה לא הבחינו בכך אך לאחר זמן התברר שזה לא נוח.

לטענתם, מרגע שהגיעו למסקנה ניסו ליצור קשר פעמים רבות עם מר ב' האחראי על השינוק שמולו גם נחתמה ההזמנה, אך הוא לא חזר אליהם. בעקבות מכתב התלונה הגיע מר ב' לבדוק את הבעיה אך לא הסכים לקחת את האחריות על חשבון הנתבעת.

על כן דורשים נציגי התובעת מהנתבעת החלפת השולחנות בכאלו שמתאימים יותר (או יותר ארוכים או מחולק ל-2 ו-3).

כמו כן תובעים הוצאות משפט.

ג. טענות הנתבעת

גודל השולחן הוא סטנדרטי בכל בתי הכנסת ואין תלונות על כך בשום מקום.

לא ידוע על שום תלונה מצד נציגי התובעת בכל התקופה שלפני המכתב שנשלח.

לא ייתכן שהמתניו שנתיים ויותר ואף שילמו את כל התשלומים ללא תלונה אף לאחר מועד ההפסקה. אם אדם רוצה להחליף דבר פגום עליו לעשות זאת מייד. כעת אין לחברה כל שימוש לשולחנות הללו שהם כבר משומשים.

ד. האם יש פגם בשולחנות המדוברים?

אין חולק על העובדה שהמקום לרגליים צר מרוחב הכיסא.

נציג מבית הדין ראה את הספסלים עליהם נסוב הדיון ואכן מתברר שהם אינם נוחים לשימוש.

יתר על כן, בשני בתי הכנסת אחרים (בית הכנסת של הרב אליהו בקרית משה, בית הכנסת של יהדות עולי צרפת ברח' דוד המלך 18 ירושלים) שבהם אמורים להיות ספסלים דומים, וזאת לפי הנתונים שנתקבלו מהנתבעת לא הייתה אותה בעיה. על כן ברור שיש כאן מום של ממש במקח.

ה. עד מתי רשאי הקונה לדרוש ביטול מקח בשל פגם במקח

הדין במקרה שנמצא מום במקח הוא שניתן להחזירו גם לאחר זמן רב:

המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלים, ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפי' לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות הוא, והוא שלא ישתמש בו הלוקח. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר. (רמב"ם מכירה טו, ג על פי רב האי גאון בספר המקח וממכר שער לה)

דברי הרמב"ם נפסקו בשו"ע (ח"מ רלב, ג). נראה מדבריו שהזמן אינו משמעותי: מצד אחד, בעת שנתגלה המום יש לקונה אפשרות לבטל את הקנייה גם לאחר זמן מרובה. מן העבר השני, שימוש במקח הפגום, מבטל את אפשרות לביטול המקח.

אך בדברי הרמב"ם ברישא נוספה ההסתייגות "שלא ידע בו הלוקח", ממנה משמע שאם ידע הלוקח ולא החזיר אין למוכר חובה לקבל את החפץ בחזרה. והשאלה העולה היא מדוע לא ביקשו מייד להחליף את הספסלים. אף לטענת נציגי התובעת שהם פנו בהקדם, ברור שהם לא פנו מייד שכן הספסלים סופקו ב-1/08, ועדיין הוזמן ריהוט נוסף ב-9/08. השאלה ההלכתית היא, האם במצב כזה, לתובעים זכות לדרוש את ביטול המקח. בעניין זה נחלקו דיני בית הדין.

ו. דעת המיעוט – אין כאן מחילה וזכות התובעת לדרוש ביטול המקח.

בספר מחנה אפרים (הלכות מכירה, דיני אונאה סימן ד) דן בשאלת החזרת מקח לאחר זמן רב כשכבר ידע הקונה מהמום אך לא עשה בו שימוש. וכתב בעל מחנה אפרים:

מי שמכר חפץ לחבירו ונמצא בו מום ושהה מלהחזירו אחר שידע המום. לכאורה נראה מדברי הרמב"ם ז"ל (מכירה טו, ג) דכל שלא נשתמש במקח אחר שידע מהמום אפילו שהה כמה ימים הרי זה מחזירו ולא אמרינן כיון דידע ושתק הרי זה נתרצה, דחזקה אין אדם מתפייס במומין... וכן כתב הטור. אבל מדברי הגאון הביאו הרדב"ז (ד, קלו) נראה דאם אחר שידע הלוקח המום שהה ולא החזירו לבעלים הרי זה מחל עי"ש.

המחנה אפרים מדייק מדברי הרמב"ם שציטטנו לעיל, שגם אם קונה ידע מהמום כל עוד לא השתמש בחפץ הוא יכול לחזור בו ולא תולים בכך שהתעכב בחזרה שמחל על זכותו.

הוא מדייק שכך היא גם דעת הטור. מאידך הוא מביא שמדברי רב האי גאון עולה שהוא חולק עליהם וסובר שמרגע הידיעה יש לקונה חובה לבטל את המקח ואם לא כן הוא מפסיד את הזכות לביטול המקח.

לפי דברים אלו, אם אכן ברור שהיה עיכוב מרגע שנודע המום הדבר תלוי במחלוקת ראשונים. מסתימת דברי השולחן ערוך (ח"מ רלב, ג) שמעתיק את לשון הרמב"ם נראה שהכרעתו היא שניתן להחזיר מקח גם לאחר זמן מרגע הידיעה.

שיטת המגיד משנה

בהקשר לכך צריך לדון גם בשיטת המגיד משנה (על הרמב"ם שם הובא גם בסמ"ע רלב, י):
ויש מי שכתב שאם היה הדבר שהלוקח יכל להבחין לאלתר כגון שיכולין לנסותו ולטועמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם אינו חוזר.

המשנה למלך (שם) העיר שמסתימת דברי הרמב"ם ושאר פוסקים המדברים על השימוש כשלב הקובע, עולה שאינם מסכימים לדברי המגיד משנה.

האחרונים הציעו מספר ביאורים לדברי המגיד משנה (ראה פת"ש רלב, א) שלפי דבריהם לא יסתרו את דברי הרמב"ם. בשו"ת שבות יעקב (ג, קסט וכן נקט תרומת הכרי שם) כתב שמדובר ביכולת להבחין לפני סיום המקח שאז אם בחר להמשיך ולסיים מוכח שמחל על המום - לפי ביאור זה במקרה דנן המקח נגמר במסירת השולחנות ולא יכלו לבדוק לפני כן אלא אדרבה סמכו על בעלי המפעל שמביאים להם דבר מתוקן ומקובל בכל מקום.

נתיבות המשפט (רלב, א) העמיד את דברי המגיד משנה במקרה שהקונה השתמש לאחר שיכול היה להבחין במום, שהדבר שקול למקרה שהשתמש לאחר שכבר הבחין. הפתחי תשובה ציין שהסבר זה יכול היה להיאמר בציטוט החלקי של המגיד משנה בסמ"ע אך אינו מתיישב עם דברי המגיד משנה במקורם.

מלבד זאת יש לציין לדברי המהרשד"ם (ח"מ שפה הובאו על ידי משפט שלום רלב, ג) המתייחס לשיטת המגיד משנה:

שזו סברת יחיד כיון שלא מצינו חלוק זה בפוסקים המובהקים וא"כ לא שייך לומר כאן קי"ל כו' כי ודאי סברא זו סברא בטלה לגבי האי דינא.

לעומת זאת, בשו"ת נכח השולחן (ח"מ טו צויין על ידי הרב עובדיה אחיטוב, משפטי ארץ ג עמ' 377) חיזק את סברת המגיד משנה והראה שכן היא שיטת הגאונים (שו"ת שערי צדק

ו,ד) וכן עולה מדברי תוספות (קידושין יא,א ד"ה הנהו) שבדבר שניתן לברר או להביא בעל מקצוע שיברר ולא בירר מחל על המום. אמנם תימה שהסתמך על התוספות שמיישב את שיטת רש"י (בשם רבינו אליהו או ריב"א עפ"י תוספות רא"ש) כשכל הראשונים (קידושין שם) מר"ת ואילך חולקים על רש"י וממילא חולקים על דברי המגיד משנה! בספר משפט שלום (רלב, ג) הכריע על פי פוסקים רבים שניתן לומר "קים ליי" כשיטת המגיד משנה, אך כאמור לעיל נראה שאין המקרה דידן משתייך בבירור לדבריו.

עוד נראה שבמקרה דידן, מכיוון שהיה אמון מצד בית הכנסת בחברה וכן מכיון שהמום, על אף שהוא ברור, הלך והתברר עם הזמן כשהתגלה שהדבר גורם לאי נעימות מצטברת אצל יושבי הספסל, יש מקום לטענתם שהתעכבו עם בירור הדברים ועם הפעולה בעניינם ולא הייתה כאן מחילה על המום.

שימוש לאחר הודעה על המום, אינו פוגע בקונה.

אמנם במקרה דנן שכבר היה שימוש לאחר ידיעת המום נראה לכאורה שאין מקום להחזרה כלל כפי שעולה מדברי השו"ע. אלא שהמחנה אפרים (שם סימן ה) כותב:

ואם נמצא מום במקח והודיעו (למוכר) ואחר כך נשתמש בו נראה דלא אמרינן בכהאי גוונא דמחל ואינו יכול להחזיר וכן כתב הריטב"א (ב"מ נב): ואם נשתמש בו אחר שהכיר האונאה קודם שיודיע למוכר מחל אונאתו שאם לא כן לא הוה ליה להשתמש בו כיון דהוי ביטול מקח ואם הכיר אונאתו והודיעו ואחר כך נשתמש בו לא מחל אונאתו אלא שחייב לשלם למוכר מה שנשתמש בו או מה שהפסיד בתשמישו.

פתחי תשובה (רלב, א) הביא את דברי המחנה אפרים, אך ציין לשו"ת גליא מסכת (א, י) שדן במקרה של שימוש בחפץ לאחר שנודע המום, בבית הדין נחלקו הדיינים בדין זה, והאב"ד הסתמך על דברי הריטב"א וסבר שניתן לבטל את המקח גם לאחר שימוש. אמנם בעל גליא מסכת חולק וסובר שאין ללמוד מדברי הריטב"א העוסקים ביטול מקח מחמת אונאה לדיני ביטול מקח מחמת מום שבהם ברגע שנתברר לקונה שיש טעות במקח ברצונו להחזירו ואם הוא ממשיך להשתמש בו הרי שהוא מגלה בכך שהוא חפץ בקיום הקנייה. בעל הפתחי תשובה בחיבורו נחלת צבי (ח"מ לרב) מקבל את שיטת המחנה אפרים להלכה.

גם בספר כנסת הגדולה (רל"ב הגהות הטור אות לו מובא בשו"ת נכח השולחן שם) כותב:
ויראה לי דהא דקי"ל דאם נשתמש במקח אחר שידע במום שמחל היינו על הסתם
שלא גילה דעתו שרוצה להחזירו אבל אם גילה דעתו שרוצה להחזירו כשידע במום
אז אפילו נשתמש יכול להחזיר ולא אמרי' שמחל.

טענת נציגי התובעת שמרגע שנתברר להם שהספסלים אכן אינם מתאימים והמפעל הטעה
אותם, ניסו להשיג את המפעל. מצד אחד אינו מובן מה הקושי להשיג את המפעל ומדוע
הדבר ארך שנים, אך מצד שני מדובר בבית כנסת ובמוסד ציבורי בדרך כלל ההליך
מסורבל יותר.

אמנם בעלי המפעל מכחישים שנציגי התובעת פנו אליהם אך זו אינו טענה גמורה שהרי
מטבע הדברים לא ייתכן שיזכרו כל פנייה המתבצעת אליהם בענייני עבודתם, ובפרט שיש
עובדים רבים, והדבר קשה מאד לבירור עם מי דיברו ומתי.

לסיכום, לדעת המיעוט, מכיוון שיש מום ברור לפנינו חובת המפעל לקבל חזרה את
הספסלים ולהשיב את הכסף שנתקבל עבורם. עם זאת, לנתבעת זכות לדרוש מהתובעת
דמי שימוש בספסלים, וכלדהלן.

גביית דמי שימוש מדבר שנמצא בו מום והוחזר .

מכיוון שבינתיים, בתקופה זו השתמשו מתפללי בית הכנסת בשולחנות צריך לדון האם
עליהם לשלם את שווי השימוש.

הריטב"א (ב"מ נ,ב ד"ה יתר) כותב לעניין חפץ שנמצא בו אונאה:

והוי יודע שאם נשתמש הלוקח במקח יש לו ג' דינים: אם התשמיש היה קודם
שהכיר באונאתו מחזירו כמות שהוא דהא ברשות עבד, ואם נשתמש בו אחר שהכיר
באונאה קודם שיודיע למוכר מחל אונאתו שאם לא כן לא היה לו להשתמש בו כיון
דהוי ביטול מקח, ואם הכיר אונאתו והודיעו ואח"כ נשתמש בו לא מחל אונאתו
אלא שחייב לשלם למוכר מה שנשתמש או מה שהפסיד בתשמישו אם רצה המתאנה
לבטל המקח לתבוע אונאה...

לפי זה מרגע שהכירו במום חייבים לשלם שכר שימוש או לפחות בלאי. הפוסקים מציינים
גם לדברי הרמב"ם (מכירה טז, ח):

המוכר קרקע לחבירו ואכל פירותיה ולאחר זמן נראה לו בה מום, אם רצה להחזיר קרקע לבעלים מחזיר כל הפירות שאכל.

דברי הרמב"ם הובאו בשו"ע (רלב, טו), ועולה מהם שאין חילוק בין הפירות שנאכלו לפני ההכרה במום לאחריו (וראה בפתחי חושן אונאה יג הערה כ שלדעת רוב הפוסקים הוא מעצם העובדה שהשתמש ברכוש שאינו שלו). בספר ברכת משה (על מחנה אפרים אונאה ה) מסביר שבמקרה של מום המקח בטל לגמרי מה שאין כן באונאה שיש היכי תמצי לקיום המקח ועל כן הדבר תלוי ועומד. וראה עוד באור שמח (על הרמב"ם שם) שהסתפק האם יש חיוב לשלם שכר שימוש במקרה של מום במקח ונוטה לומר שלפי דעת הרשב"א יש ספק האם ניתן לחייב אך הביא מרשב"ש (תעו) ומשלטי גיבורים (ב"מ ל, א בדפי הרי"ף אות א) שהיה פשוט להם שצריך לחייב, ולהלכה נראה שיש ללכת אחר פשיטותם של הפוסקים.

בענייננו שאין זה ברור ממתי נודע המום ראוי בכל מקרה לחייב מתחילת השימוש. כמדומה ששיעור השכירות צריך להיות בשווי של כ-10 אחוזים משווי הספסלים לשנה, סה"כ לשלוש שנים -30 אחוזים.

לסיכום, לדעת המיעוט:

הנתבעים נדרשים לקבל בחזרה את 4 השולחנות ולהחזיר את הכסף שקיבלו בתמורתם. מתוך הסכום ינוכה 30% עבור השימוש בספסלים.

ז. דעת הרוב – התנהגות נציגי התובעת מהווה מחילה על זכות הטענה למקח טעות:

כאמור, התביעה הוגשה לבית הדין למעלה שנתיים אחרי קבלת הספסלים והשולחנות המדוברים לבית הכנסת (ינואר 2008).

לטענת נציג התובעת ברגע שעמדו בבית הכנסת על הבעיה, התריעו בפני הנתבעת. תחילה התקשרו למשרד הנתבעת, ודברו עם אחד העובדים. הם לא ידעו לציין עם מי דברו.

לאחר מכן, פגש מר ח' נציג התובעת את מר ב' נציג הנתבעת באופן מקרי בחנות מזון, והתריע על הנושא. בכל אלו, לא נמסרו על ידי ב"כ נציגי התובעת תאריך מדויק.

לאחר מכן, היו מספר שיחות טלפון בעניין. מסמך ראשון בעניין, הוגש לבית הדין כאשר התאריך עליו הוא 21/10/2010.

לטענת הנתבעת – התלונות הגיעו לראשונה לאחר כשנתיים.

הדין ההלכתי:

ביחס לטענת אונאה במחיר, מפורש במשנה (מסכת בבא מציעא דף מט עמוד ב):

עד מתי מותר להחזיר? עד כדי שיראה לתגר או לקרובו.

כלומר, זמן האפשרות לביטול המקח מחמת אונאה במחיר, מוגבל וקצוב.

אכן, הרי"ף כותב במפורש, שהדין בטענת ביטול מקח מחמת מום שונה, וז"ל:

והיכא דזבין איניש מידי ולאחר זמן איגלי מעיקרא דאית ביה מומא דהוה ביה
מקמי דליזבניה אית ליה לאהדוריה למריה ולא אמרינן בכי הא שהי ליה בכדי
שיראה לתגר או לקרובו

דלא אמור רבנן הכי אלא גבי אונאה אבל גבי מומין מקח טעות הוא וכל אימת
דמגלי ליה מהדר ליה למריה והכי כתב רבינו האי גאון ז"ל

וכן פסק הרמב"ם-הלכות מכירה פרק טו :

וכן המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין ונמצא במקח מום
שלא ידע בו הלוקח, מחזירו אפילו לאחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא,

הרמב"ם הוסיף הסתייגות והגבלה לאפשרות החזרה:

והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום,

אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום הרי זה מחל ואינו יכול להחזיר.

וכתב המגיד משנה:

ויש מי שכתב שאם היה הדבר שהלוקח יכול להבחינו לאלתר כגון שיכולין לנסותו
ולטועמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם - אינו חוזר.

המשנה למלך, הבין שדעה זו חולקת על דברי הרמב"ם, וז"ל:

ואין ספק דיש מי שכתב שהביא ה"ה חולקים עליו הרי"ף ורבינו ז"ל דלדברי יש מי
שכתב משמע דאין חילוק בין הונאה בדמים לנמצא בו מום דכך לי יכול להבחינו

לאלתר כמו עד שיראנו לתגר או לקרובו ולפי דברי הרי"ף ורבינו לא אמרו אלא גבי אונאה.

דהיינו, בעוד שלדעת היש מי שאומר' שהביא המשנה למלך – יש לדמות הונאה במחיר לטענת מקח טעות בשל פגם – שבשניהם ניתן למתאנה פרק זמן מוגבל – הזמן האפשרי לבדיקת החפץ, לדעת הרי"ף והרמב"ם הדינים שונים. באונאה במחיר – פרק הזמן מוגבל, ואילו במקח טעות – רק ידיעה בפועל על המום ושימוש במקח לאחר מכן – מהווים מחילה.

המשנה למלך, הוכיח עוד מהמשך דברי הרמב"ם, שחולק על היש מי שאומר':

שוב דקדקתי בדברי רבינו במ"ש והוא שלא נשתמש בו אחר שראה המום משמע דאפילו ראה המום ושתק חוזר דאי לא מאי איריא נשתמש אפילו ראה ושתק אינו חוזר.

ומעתה הדברים ק"ו בהיה יכול לבדוק ולא בדק דודאי חוזר.

לדעת המשנה למלך, מוכח מהרמב"ם, שגם לאחר זיהוי המום במקח – אם שהה הקונה מלדרוש את ביטול המקח, הוא רשאי לדרוש זאת, כל עוד לא עשה שימוש במקח הפגום.

הסברא להבחין בין חזרה באונאה במחיר, לבין חזרה בביטול מקח מחמת מקח טעות היא שבאונאה במחיר – למעשה המתאנה כלל לא הוטעה (ופירוש אונאה – צער). הקונה ידע את העובדות הנדרשות למקח – מהו החפץ הנקנה, איכויותיו ואת המחיר הנדרש. אלא שטעה המתאנה בשאלה חיצונית, והיא מהו מחיר השוק. בזה חדשה התורה שהוא רשאי לדרוש את השבת המקח – אך זכות זו מוגבלת מזמן.

לעומת זאת, בטענת מקח טעות, הקונה קיבל מוצר אחר מהמצופה, וזו טעות בפרט יסודי בעסקה, ועל כן לדעת הרמב"ם זכות החזרה אינה מוגבלת בזמן, וצריך שימוש במקח על מנת שזכות זו תפקע בטענת מחילה.

לדעת המגיד משנה, שדווקא שימוש בפועל מבטל את זכות החזרה, מסתבר שהטעם הוא שכיוון שמדובר על מקח טעות, צריך מחילה בפועל, ולא די באי דרישת החזרה.

את דעת היש מי שאומר שהביא המגיד, ניתן להסביר בכמה דרכים. אפשר שדעה זו חולקת על כל העקרון, ולדעתו שהדין במקח טעות ובמחיר, זהים לגמרי. וכשם שבמחיר ניתן לבדוק בכדי שיראה לתגר או לקרובו, כך הדין ממש במקח טעות ועל כן מוטל על הקונה לבדוק את הממכר סמוך לקניין; לדרך זו ודאי הרי"ף והרמב"ם חולקים לגמרי.

לעומת זאת, ניתן לומר שגם היש מי שאומר מודה שיש להבחין בין הסוגיות, והוא גם מקבל את דברי הרמב"ם, שרק שימוש בחפץ מבטל את זכות החזרה (בשונה מאונאה במחיר). אלא שלדעתו, כל שהבדיקה קלה, והקונה לא ביצע אותה, הרי זה כאילו מחל על זכות החזרה, שכן אין לאדם להשתמש בחפץ שאינו שלו. ולכן גם במצב זה שימוש מבטא מחילה על זכות החזרה.

הסבר שלישי בדעת היש מי שאומר, הוא שההגבלה בזמן אפשרות החזרה באונאה במחיר, מבוססת על עקרון הדומה לתקנת השוק - לא ניתן לאפשר ביטול עסקאות לאחר זמן רב. לכן, באונאה במחיר, נדרש האדם לברר את מחיר השוק בפרק זמן מוגבל. לדעת היש מי שאומר, אומנם במקח טעות לא נכון להגביל את הזמן, שכן מדובר כאן על טעות בגוף המקח, אך כל שביכולת הקונה לבדוק את המקח מוטל עליו לעשות כן, ומשלא עשה כן, הרי מחל.

האם נפסק להלכה כשיטת היש מי שאומר?

כאמור, לדעת המשנה למלך, יש סתירה גמורה בין דברי הרי"ף והרמב"ם, לשיטה שלאחר שיכול לבדוק – שוב אינו יכול להחזיר בשל טענת מקח טעות.

גם המרשדי"ם (בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' שפה) התייחס במפורש לשיטה זו וכתב שלא ניתן לומר יקים ליי כשיטה זו אפילו להחזיק ממון. וכן כתב ערוך השולחן (רלב, ה).

מאידך, מכמה פוסקים עולה, שהלכה כדברי היש מי שאומר שהקונה מחל גם אם לא ראה את המום, לפחות במצבים מסויימים בתנאים מסויימים (בהם ניתן לומר, שכלל לא נחלקו הפוסקים).

ראשית, הסמ"ע הביא שיטה זו בהערותיו לשו"ע (רלב, ס"ק י):

והו"ה אם היה דבר שהלוקח יכול להבחין לאתר כגון שיכולין לנסות ולטעמו ולא הקפיד לעשות כן והמוכר מכר לו סתם, אינו חוזר, כן כתב המגיד משנה שם.

בעל נתיבות המשפט, הביא את קושיית המגיד, וכן קושיה מדברי התוספות במסכת בבא בתרא. להלכה משמע מדבריו, שהוא פוסק כדעה זו, **אם עשה שימוש בחפץ**, וז"ל לאחר הביאו את דבר הסמ"ע (נתיבות המשפט, חידושים ס"ק ה):

ועיין ביאורים [סק"א] דזה הוא דוקא ג"כ כשנשתמש בו אחר שהיה יכול להבחין.

למרות שנתיות לא מרחיב בדבריו, נראית כוונתו שאין סתירה בין דברי הסמ"ע לפסק השו"ע והרמב"ם. השו"ע דיבר במצב בו ידע על הפגם ולא עשה בו שימוש, על כן אין ראייה על מחילה, לעומת זאת שימוש בחפץ מהווה ראייה למחילה, לא רק כאשר הקונה יודע בפועל על המום, אלא גם כאשר הוא נמנע מלבדוק את המום (לדעתו, אין ק"ו מהדין שבראה ושתק חוזר, לכך שבלא ראה ועשה שימוש, אינו חוזר, ודלא כהמגיד משנה). שיטה זו מתאימה לדרך השניה שהסברנו לעיל.

בנוסף, בשו"ת "יהודה יעלה" (חלק ב - אה"ע, חו"מ סימן רכג), מתייחס רבי יהודה אסאד למצב בו אדם ביטא את חששו שיש מום במקח, ולא בדק את הנושא עד תומו. לדעתו, גם לחולקים על היש מי שאומר, במצב כזה ההמנעות מבדיקה היא מחילה – כיוון שידע שיש חשש לפגם ובכל אופן נמנע מלבדוק, מחל.

שני הפוסקים הנ"ל, מקרבים בין השיטות, ומצמצמים את המחלוקת שבין היש מי שאומר לבין פשט לשון הרמב"ם והשו"ע. שכן אומנם ניתן לחזור לעולם כאשר הקונה לא ידע מהמום שבמקח, אך עם זאת ישנם מצבים בהם מוטל עליו לבדוק את המקח, והוא אינו רשאי להתעלם מהאפשרות שהמקח פגום.

[מפוסקים נוספים עולה שהם מסתמכים על שיטת היש מי שאומר]:

בשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' קלו דן בקונה בד שהיה יכול לבדוק את טיב הצבע על ידי שפשוף ובסי' קלט (לענין אחד שקנה צמר רע ולא בדק) סובר כדעת היש מי שכתב' שהביא המגיד משנה, משום ש"לא כתב שום חולק, ובוודאי כי דברים של טעם הן.

וכן בשו"ת יהודה יעלה חלק ב - שציטטנו משמע שנוטה לפסוק כסברת היש מי שאומר (אף שהעלה שיקולים נוספים).

וכן פסק בשו"ת דברי חיים אבן העזר ח"א סי' צב באחד שקנה עשר חביות יין בחזקת שכולם טובים, פתח אחת מהם וראה שהיין מקולקל ולא בדק את השאר, שאף המשנה למלך יודה במקרה זה שאינו יכול לבטל את המקח, כיון שהיה עליו לחשוש שמא גם השאר מקולקלים.

נציין, שכאשר בדיקת המום דורשת מומחיות או הוצאות, אין זה נחשב שניתן לבדוק את המום – ראו שו"ת יהודה יעלה שם.]

הדין בנדון דידן

על פי הנתונים שבידנו, כחצי שנה לאחר האספקה של השולחנות שבמחלוקת, הזמינו נציגי התובעת שולחנות נוספים (באורך שונה) מהנתבעת.

נציגי התובעת לא טענו שהנושא הועלה ערב הרכישה החדשה. כמו כן, קשה להניח שהייתה מתבצעת הזמנה נוספת, בלא לדרוש את התיקון של ההזמנה שכבר נעשתה. אומנם יש מחלוקת בין הצדדים מתי לראשונה היתה פניה להחלפת הספסלים ותיקונם, אך לדעת בית הדין ברור שלא הועברה תלונה לנתבעת במשך התקופה שלפני הרכישה השנייה – דהיינו במשך כחצי שנה.

המום המדובר, הוא מום שבגלוי, ועם זאת, ניתן להבין שלוקח פרק זמן מסוים לעמוד על הבעיה, ולקשור אותה לבעיה בתכנון או בייצור. כמו כן, במסגרת התנהלות בית כנסת, הדברים לוקחים זמן רב יותר מאשר אצל אדם פרטי.

על פי שיטת היש מי שאומר, בוודאי שאין אפשרות לחזרה, שכן היה על הגבאים בבית הכנסת, המייצגים את נציגי התובעת, לוודא שהשולחנות תקינים ומשרתים את המתפללים נאמנה. וכפי שצינו, נחלקו הפוסקים האם יש להסתמך על שיטה זו.

בעל נתיבות המשפט אומר, ששימוש בפועל לאחר שיכול היה לדעת, מהווה מחילה. לכן לדעתו, לאחר שימוש של חצי שנה בספסלים, נראה שאין מקום לתביעה בשל מקח טעות.

הטענה העובדתית היחידה שעל פי דייני הרוב ניתן להעלות היא, שאומנם בתקופה בה לא התלוננו ופנו לחברת הנתבעת, שמו לב לקיומה של הבעיה, אך לא עמדו על טיבה ועומקה. שכן, קשה לומר שחצי שנה תמימה לא שמים לב, לבעיה שהיא ברורה (ולטענת נציגי התובעת אף חמורה). אלא, שיתכן שהבעיה לא הפריעה די הצורך למתפללים, עד כדי כך שיחליטו נציגי בית הכנסת לפנות אל החברה ולבקש תיקון או החלפה של הספסלים. קשה להניח שלא היתה כל תלונה של המתפללים במשך התקופה בה לדעת בית הדין ברור שלא הועברה תלונה לנתבעת.

להלכה נראה שבמצב כזה גם לדעת החולקים על היש מי שאומר, יודו שמוטל על הקונה לבדוק את הבעיה לעומקה ולדרוש תיקום המקח. משלא עשה כן, שתיקתו ושימוש במקח מהווה מחילה. מקרה זה דומה לאמור בשו"ת יהודה יעלה, שמודעות למום בחלק מהמקח, מהווה מחילה על כל מום במקח – גם בחלקים שלא נבדקו.

לסיכום, לדעת הרוב, ההערכה העובדתית היא שגם לאחר מודעות ברמה זו או אחרת לקיומה של הבעיה, המשיכו נציגי התובעת להשתמש בשולחנות ובספסלים, ללא דרישת תיקון מהנתבעת. על כן, מן הבחינה ההלכתית מחלו על זכותם לביטול המקח מחמת מום.

ח. הסדר מכח הפשרה בעניין החלפת שולחנות

כאמור, לדעת הרוב, אף שיש מום במקח, נציגי התובעת אינם זכאים לבטל את המקח בטענת מקח טעות – בשל העובדה שלא דרשו את ביטול המקח או תיקון המקח בזמן.

עם זאת, בית הדין לא קיבל את טענת הנתבעת, אשר טענו שהשולחנות תקינים. גם בדיקות בבתי הכנסת אליהם הפנתה הנתבעת – העלו שבאף אחד מאותם בתי כנסת, אין שולחנות לחמישה מתפללים מול כסאות רחבים של חמישה מתפללים, באופן שגורם הצרה של המקום לרגליים.

דהיינו, אומנם הנתבעים נהגו שלא כראוי בכך שנתנו מוצר לא תקין (והמשיכו לטעון שהוא תקין במהלך הדיונים!), אך זכו בדין מחמת שנציגי התובעת לא עמדו על זכותם בשעה שהיה מוטל עליהם לעשות כן.

בנסיבות אלו, יש לבית הדין סמכות מכח הסכם הבוררות, המסמך את בית הדין לפסוק 'בין לדין בין לפשרה, או על פי שיקול דעתו' לכפות על הנתבעים הסדר של מכירת שולחנות במחיר נמוך מהצעת המחיר שהגישו.

על כן, אם יחפצו נציגי התובעת בכך, זכותם של נציגי התובעת להזמין שולחנות בפירוט כפי הצעת המחיר שהוגשה לבית הדין, בהנחה של 20%. ההובלה – כפי שנקבע בהצעת המחיר, על ידי הנתבעים ללא תשלום נוסף, אך תעשה במסגרת הובלה ללקוח אחר, כך שלא יוטלו על הנתבעת עלויות נוספות.

החלטה

1. התביעה לביטול המקח או תיקון השולחנות, נדחית.
2. על הנתבעת לאפשר לתובעת רכישה של שולחנות, בהתאם להצעה שהגישה הנתבעת לבית הדין ביום ד' אדר ב' תשע"א, 10/302011, בהפחתה של 20% מהמחיר. דהיינו במחיר של 8640 ₪ כולל מע"מ.
ההובלה תעשה ללא חיוב, עם הובלה אחרת לאזור.
3. באם חפצה התובעת לבצע את ההזמנה, תודיע על כך לנבתעת ותשלח העתק ההודעה לבית הדין, תוך 30 יום.
4. השולחנות על פי ההזמנה יסופקו תוך 90 יום, מיום ההודעה.
5. פסק הדין ניתן ביום ה' בתמוז תשע"א 7 ביולי 2011.

הרב סיני לוי

הרב יוסף כרמל, אב"ד

הרב דניאל כ"ץ